

Lits Gábor

Küzdelem Nyugat-Magyarországért, 1921

Az Osztrák Szövetségi Köztársaság keleti szövetségi állama, a mai Burgenland, 1918-ig az Osztrák–Magyar Monarchia széthullásáig Magyarország területe volt. A Trianoni békeszerződés ezt a területet Ausztriának ítélte. A szerző tanulmányában – osztrák és magyar forrásanyagokra támaszkodva –, figyelembe véve az akkori történelmi idők valóságát, hitelesen és hűen ennek a történelmi ténynek a körülményeit – a Monarchia bukásától Nyugat-Magyarország elvesztéséig tartó három évnél az eseményeit, Burgenland előtörténetét mutatja be.

Burgenland birtoklása 1921-ben, az alig több mint három éve fennálló Osztrák Köztársaság részéről nem Ausztria és Magyarország elszigetelt kétoldalú ügye volt, amely az 1918 utáni Európai békerendezés jelentéktelen függelékét képezte, hanem több európai hatalom kívánsága, végül pártolt intézkedése, amely csak a közép-európai térségre vonatkozó jövőbeni politikai, stratégiai elképzelésekkel volt magyarázható.

A helyzet 1914 tavaszától 1918 őszéig a tanácsdiktatúra bukásáig

Német Nyugat-Magyarország hovatartozásának kérdése már a Habsburg-monarchia utolsó évtizedeiben politikai és kulturális kezdeményezés tárgyát képezte, amely – az 1848 utáni nemzetközi irányzatoknak megfelelően – célul tűzte ki, népi hovatartozás szerint, a két birodalmi rész között egy igazságos határkorrekció végrehajtását.

Ausztria részéről az ún. „Német-Nyugatmagyar Mozgalom” –, amelynek aktív politikai központja 1914 előtt Bécs volt – új határ kijelölését követelte a Monarchián belül Ausztria és Magyarország között. Ezen törekvésekkel kapcsolatos gyanú azonban hamarosan Nyugat-Magyarország politikai államigazgatására terelődött.¹ A feszültség a nyugat-magyar térségben az I. világháború kezdetéig folyamatosan növekedett, egyrészt a szigorú magyarosítási politika, másrészt Alsó-Ausztria déli részének gazdasági változásai – intenzív iparosítása – miatt is.

1 Ennek a politikai mozgalomnak a szellemiségéről és a nyugat-magyarországi etnikumok helyzetéről, a késő középkor és a 19. század között olvashatunk részleteket Gerakt Schlag: „Romokból születni” Burgenland 1918–21 között című fiatal kori művében.

Az első háborús év hadieseményei a nyugat-magyar térségre az első időkben még viszonylag csekély hatással voltak, ez azonban a későbbiek folyamán, 1917–1918-ban már jelentősen növekedett.

A súlyos gazdasági válság, amely különösen Kelet-Ausztria ipari zónáinak városaiban volt érezhető, lépésről lépésre az állami rend széthullásához és a háború utolsó heteiben – mint ahogy a Dunai-Monarchia más régióiban is – általános anarchikus állapotokhoz vezetett Nyugat-Magyarországon, ahol a községekben a rosszindulatú rendzavarás megakadályozására „Nemzeti Gárdákat” alakítottak.

Ugyan ebben az időben Ausztriában is létrejöttek helybeli parasztokból és hazafiakból álló védőerők, akiknek a helybeli lakosságot és javaikat kellett saját területeiken megvédeniük a visszavonuló K.u.K. hadsereg rablásaitól és fosztogatásaitól.

A Dunai-Monarchia felbomlásának folyamata az egymást követő katonai vereségek következtében is felgyorsult és 1918 őszén az új osztrák állam Német-Ausztria 1918. 11. 12-én és Magyarország 11.16-án történt proklamálásával bekövetkezett. I. Károly császár (IV. Károly néven Magyarország királya is) 11. 13-án Lokartai vadászkastélyában lemondott az új nemzetek államügyeinek vitelében való részvételről. Ahogy hivatalosan elhangzott: „Az uralkodó lemond az új nemzetek vonatkozásában az államügyek vitelében való részvételről”.

Mint alapprobléma igen gyorsan ismertté vált, hogy a határviszonyok a két utódállam között – mint ahogy másutt sem – nincsenek rendezve (egyáltalán nincsenek meghúzva). Ez a helyzet Német Nyugat-Magyarország (Burgenland) birtoklásáért Ausztria és Magyarország között különleges konfliktushelyzetet eredményezett és igen gyakran okozója volt fegyveres összetűzéseknek is a két új ország között.

Jóllehet az új osztrák állam Német-Ausztria az 1918. 11. 22-én életbeléptetett államjogban semmilyen igénytel nem lépett fel Nyugat-Magyarország német nyelvterületű térségeiért – hasonlóan a néhány hét óta megalakult és német területeket is magába foglaló csehszlovák állammal szemben sem – mint ahogy ezt a „búcsúztatóként kiadott állami nyilatkozat” § 5. pontjában olvasható, németnek, illetve osztráknak tekintette azt.²

A Német-Ausztriai Köztársaság helyzete – az 1919 tavaszán létrehozott Renner/Fink koalíciós kormány alatt – gazdasági és politikai vonatkozásban is sivár, szomorú helyzetben volt. Egy „biztos határ nélküli” ország volt, amely már elkönnyelhetette az első területvesztéseket. A Szudéta-vidék, Dél-morva és Dél-cseh vidék, a német nyelvű területek Nyugat- és Észak-Csehországban, Északnyugat-Morvaországban és Osztrák-Sziléziában már szilárdan a cseh hadsereg kezében voltak, cseh polgári igazgatás alatt álltak és elvesztett területekként kellett nyilvántartani őket.

Karnten és Steiermark tartományokért harc folyt. Tiroli olasz csapatok szállták meg. Az ország életképessége, politikai fennmaradása kétségessé vált. Ausztria Németországhoz történő csatolása „az Anschlussnak” a gondolata 1919 tavaszán

2 A zárt német területek települései Pressburg (Pozsony), Wieselburg (Moson), Ódenburg (Sopron) és Eisenburg (Vasvár) földrajzilag, gazdaságilag és nemzetileg évszázadok óta Német-Ausztriához tartoznak. Belsőleg, gazdaságilag és szellemileg Német Ausztriával és különösen Béccsel egy egységet alkotnak.

nem csupán elmélet volt, ugyanis az osztrák külügyi államtitkár Berlinben ennek érdekében már konkrét megbeszéléseket folytatott.

Kritikusak voltak a politikai kapcsolatok Magyarországgal is 1919. március 21-én a liberális Károlyi-kormány lemondott és a hatalmat egy szociáldemokratákból és kommunistákból álló Forradalmi Tanács vette át, amelyben – kihasználva a lehetőségeket – a fanatikus kommunista népbiztos Kun Béla volt a leghatalmasabb ember.

1919 tavaszán Bajorországban, Ausztriában és Magyarországon létrejövő tanácsdiktatúrának mintegy politikai blokk megvalósulásának a lehetősége, nemcsak Német-Ausztriát fenyegette egy kialakuló Kelet-Nyugat korridorról, amelyet természetesen az Oroszországban létrejött kommunista rezsim is támogatott volna.

Német-Ausztriában a hadügy helyettes államtitkárának Julius Deutschnak sikerült a rendőri erők segítségével két kommunista puccskísérletet és a hírhedt „Vörös Gárdát” leverni (41. Népfelkelő zászlóalj) és 1919 nyaráig feloszlatni. A vezetők egy részének és valamennyi önkéntesnek engedélyezték, hogy önkéntesként a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében szolgáljanak.

Szinte mindenütt dúlt a harc. Egyazon időben harcoltak lengyel és cseh csapatok cseh területekért, lengyel és ukrán csapatok vívtak egymással heves harcokat 1918 novembere óta a mindenkori keleti, illetve nyugati határon. Oroszországban dúlt a polgárháború a Vörös Hadsereg és a „Fehérek” között, akiket szövetséges intervenciósi erők támogattak. A Magyar Tanácsköztársaságnak csehszlovák, román és délszláv csapatok ellen kellett harcolnia 1919 augusztusáig, a döntő vereséig.

A Szövetségesek Közép-Európára vonatkozó tervei

Egy egészségügyi kordon képzése a kialakulóban lévő Szovjetunió ellen – természetesen Magyarország Ausztria felé néző határterületein keresztül – mindenképp Franciaországnak állt érdekében. Az I. világháborúban vesztes államokat Ausztriát, Magyarországot és Bulgáriát, Csehszlováki, a délszláv államok és Románia masszív politikai, katonai és gazdasági támogatásával kellett katonailag és a Saint Germain-i a Trianon-i és a Sevres-i szerződések kemény békediktátumaival politikailag is sakkban tartani.

A Magyar Tanácsköztársaság szétzúzását követő revizionista törekvések és Horthy tengernagy visszatérése Budapestre nyugtalanította a franciákat mindamellett, hogy a gazdaságilag és katonailag legyengült Magyarország egyetlen egy szomszédjára sem jelentett már semmiféle katonai veszélyt – Ausztriát kivéve.

Egy a nyugat-magyarországi térségre vonatkozó cseh javaslat lényeges részét képezte az ún. „Korridor Tervnek”, amelyet 1919 tavaszán újra tervbe vettek. A már 1914-ben kidolgozott terv egy ország-hidat képezett volna Magyarország és Ausztria határán, de Magyarország területén keresztül a délszláv államok és Csehszlovákia között.

Paradoxon, hogy a Tanácsköztársaság már 1919. április 2-án az alkotmánnyal összhangban létesített egy autonóm területet Nyugat-Magyarországon, amelynek a kiterjedése nagyobb volt annál a területnél, amelyet Német-Ausztria követelt.

1920. június 4-én Trianonban lezárták a szerződést”, amely Magyarország számára rögzítette a „békefeltételeket” és előírta azt is, mely nyugat-magyarországi

területeket kell átengedni Ausztriának. Ez pontos tükörképe volt a St. Germain-1 szerződésnek, amely Ausztria határát Magyarország vonatkozásában határozta meg.

A győztesek győzelmüket elsősorban Magyarország nemzeti sérelmére érvényesítették. 1918-ban Magyarország területe 320 000 km² volt, lakosainak száma 21 millió. *A békeszerződés értelmében Magyarország területéből kiszakítottak:*

– Csehszlovákiának	61 500 km ² -t	3 500 000 lakossal
– Romániának	103 000 km ² -t	5 000 000 lakossal
– Jugoszláviának	63 000 km ² -t	4 200 000 lakossal
– Ausztriának	4 000 km ² -t	270 000 lakossal

A csonka-ország területe a fentiek szerint kerekén 93 000 km²-re zsugorodott össze, 8,7 millió lakossal. A Habsburg-Monarchia egykori magyar birodalmi részének a magyar államterületnek 2/3-a elveszett. A többségében magyar nyelvű lakosság közül 3 millió magyar, az új magyar állam határain kívülre került. Így a Trianoni békeszerződés nemcsak a régi soknemzetiségű Magyarország felbomlását eredményezte, hanem a magyarság szükségtelen széttagolódását is. A döntés ellen az Entente hatalmak, Franciaország, Nagy-Britannia és Olaszország elleni politikai vagy katonai ellenállás lehetetlen volt, de Csehszlovákia, valamint Jugoszlávia és Románia ellen is minden esély nélküli.

Az elveszett nyugat-magyarországi terület (Burgenland) visszaszerzése is lehetetlen volt reguláris csapatokkal. Magyar nacionalista körök az egyetlen megoldást erős szabadcsapatok szervezésében látták, amelyek egymással szövetségben talán kivívhatják Trianon revíziójának feltételeit, legalább erre a területre vonatkozóan.

Határbiztosítás és „honfoglalás” 1921

Renner osztrák államfő, az Ausztriában lévő szövetséges erők bátorításával, már 1919 májusában megegyeztek abban a német-ausztriai honvédelmi erők parancsnokával, hogy a Magyar Tanácsköztársaság összeomlása esetén előkészítik a bevonulást Nyugat-Magyarországra (a „Burgenland” elnevezés 1919 őszén keletkezett, két szakaszban történt előzetes „Négy-Burgenland”, majd „Három-Burgenland” elnevezéseket követően).

Az osztrák határnak az osztrák honvédelmi erők részéről történt viszonylag hosszú ideig tartó védelme során, nacionalista magyar erők újra és újra betörték az átkerült magyar területekre, nem egyszer kifosztották az ott lévő fegyverraktárakat.

Burgenlandnak Ausztriához történő tartozásának politikai előkészítése után (az osztrák „Állami Közigazgatási Hivatal” megteremtésével) 1921. augusztus 28-án megkezdődött az osztrák csendőrség bevonulása, amely azonban totális balsikerrel végződött. A bevonuló, számszerűen gyenge és nem megfelelően felfegyverzett, csendőr menetoszlopok szinte mindenütt vereséget szenvedtek, az érzelmileg magas szinten motivált, jól felfegyverzett, harcászatiilag ügyesen manőverező Prónay, Héjjas és Osternburg vezénylete alatt álló magyar szabadcsapatoktól, akik a támadást mindenütt visszavetették. Osztrák oldalon nem volt más választás, mint a csendőr kötelek jelentős megerősítése, az éppen egy éve megalakult, de már működő Bundesheer erőivel és a korábbinál jelentősen hatékonyabb határbiztosítás a tervezett határvonallal mentén.

Ezt követően heves harcok, összecsapások következtek a magyar szabadcsapatok támadásai következtében: fegyveres összecsapás 09.5-én Kirschlagnál (elesett 7 osztrák katona), szeptember 8-án Agendorfnál, egy osztrák csendőrkülönítményt kényszerítettek visszavonulásra. 09.21-én rajtaütöttek egy osztrák köteléken Bruck a., d. Leithanál, a szabadcsapatok előrenyomulását azonban visszaverték.

A győztes hatalmak ultimátumot küldtek Magyarországnak, amely két nap múlva kiadásra került, illetve érvénybe lépett. Ez eldöntötte a harcot, meghozta a politikai döntést Ausztria számára. Október 13-án „A Velencei megállapodás” néven ismertté vált szerződés biztosította Ausztriát az olaszok támogatásáról a Burgenlandi kérdésben Magyarországgal szemben. Szinte ezen eseményekkel egy időben Horthy meghíúsította Károly császár második visszatérési kísérletét is.³ Mindezen események meghozták Ausztria számára a „döntést” – Burgenland végérvényesen Ausztriához került.

1917. 11–21. között a Bundesheer bevonult Burgenland É-i területeire, 11. 25–30. között a D-i részt foglalta el. Bár az osztrákok Sopront is akarták, ezt szánták Burgenland fővárosának. Sopron és a közvetlen környékén lévő 8 település sorsát, hovatartozását, 1921. 12. 16-án népszavazás döntötte el. 500 szövetséges katona (brit, francia és olasz) felügyelte a szavazást, amely végül is a magyar fél számára pozitívan végződött, Sopron Magyarországot választotta. Ezzel az új osztrák szövetségi tartomány, Burgenland elvesztette tartományi székhelyét és egy gazdaságilag igen jelentős területet is. A mélyen nyugati irányba benyúló Sopron és térsége a „Soproni kiszögelés” biztonságpolitikai problémát is jelentett Ausztria számára.

Mindkét oldalon terveztek még további akciókat az elvesztett területek visszaszerzésére, ezek azonban már nem kerültek realizálásra.⁴ Az utolsó fegyveres összecsapások Strem (1921. 12. 22.), Neckenmarkt (1921. 12. 30.) és Apetion (1921. 03. 24-én) történtek. Voltak még akciók a magyar szabadcsapatok részéről, ezeket azonban csak elszigetelt tevékenységeknek szabad tekinteni. A Burgenlandi-csata személyi veszteségei osztrák oldalon a csendőrségnél 12 halott, 42 sebesült, a Bundesheernél 28 halott és 48 sebesült. A Bundesheer viszonylag magas személyi vesztesége azonban nemcsak a harctevékenységek folyamán keletkezett, hanem két gépjárműbaleset során (az egyik Pínggau-nál a másik Edlitz-nél), ezeknél egyedül 8 halott és 6 sebesült volt. A balesetek okai a háborúból visszamaradt teherautók rossz technikai állapota volt. Ezenkívül Burgenlandban 5 polgári személy halt meg és 8 megsebesült. A magyar szabadcsapatok részéről 40 harcos esett el.

A végleges határvonal Ausztria és Magyarország közös Luisung horvát település 1923 év eleji átadásával alakult ki. 1925 óta Eisenstadt (Kismarton) az új osztrák szövetségi tartomány fővárosa.

3 Károly október 20-án Svájcól repülőgéppel érkezett Sopron D (Dénesfa) területére. Sopronból a „Királyi Gárda-vadászrezreddel” (összesen 1500 fő, 8 zászlóalj, 6 üteg) 23-án érkezett Budaórsra, ahol 24-én vereséget szenvedett.

4 Magyar részről Héjjas, Pronay és Taby vezetésével 11 000 főt akartak Burgenlandban bevetni és területeket visszaszerezni Magyarország számára. Osztrák részről a Bundesheer egy ezredese Rudolf Vidosich, Wienwr Neustadt szociáldemokrata polgármester Josef Püchler és Karnten védelmi vezetője Hans Steinacher 300 Wiener Neustadt-i szociáldemokrata fegyveres munkással, 2 páncélvonattal akarta Sopront lerohanni és elfoglalni.

Mérleg és kilátások

Az „Első Köztársaság” ideje alatt Burgenlandban a gazdasági viszonyok rendkívül szerények maradtak. Burgenland lakossága a kelet-ausztriai állandó jellegű belső vándorlások és a több hullámban jelentkező kivándorlások miatt is (többek között az USA-ba) megközelítően stagnált. 1938 október (Anschluss) és 1945 augusztusa között Burgenland mint politikai egység nem létezett, a Német-Birodalom keleti területe volt (Ostmark).

A II. világháború végső fázisában a tetemes tökehiány, háború után a „német tulajdon szovjet kezelése” Ausztriában újabb lakosság csökkenéshez, a gazdasági életben pedig az első években – a közvetlen újjáépítés teljesítményeitől eltekintve – „hosszútávra kiható” stagnáláshoz vezetett. Csak az államszerződés megkötése utáni első években indul meg gazdasági úton a lassú fejlődés.

Még egyszer visszatekintve a II. világháború előtti időre Johann Christoph Allmayer-Beck Európára vonatkozóan az 1918–1922 közötti időszakról 1973-ban kiadott a „Háború utáni idő” (Die Nachkriegszeit) című írásában tömör és találó módon ír:

„A maghasadás kioldotta láncreakciót a vén Európában, melynek következménye napjainkban is hat. E közben rájövünk, hogy az I. világháború nem elsősorban hatalmas mennyiségű anyagok csatája volt, amely Európa háború utáni történelmét meghatározta. Sokkal inkább félelmet gerjesztő háttérrel teremtett, melynek következtében a háború utáni zavargásokban nem ritkán gyakran csak rosszul felszerelt, gyengén felfegyverzett és innen-onnan összeszedett, mégis elszánt fegyveres államoknak gyakran bámulatos kitartással szabdalják, lékelik meg kontinensünk vérrrel áztatott földjét...”

Burgenlandnak, 1921-ben az Osztrák Köztársasághoz történő csatolása miatt a fenti meghatározások bámulatosan nagy része érvényes az akkor történetekre és következményeire. Egy további világháború, azt követően több mint négy évtizedig tartó hidegháború és a „vasfüggöny” az 1921-ben kitűzött határok mentén, amelyért mindkét fél annyit küzdött, gyakran vezetett mindkét állam – Ausztria és Magyarország – vonatkozásában katasztrófákhoz és krízisekhez (pl. 1956 őszén), amelyek csak 1989-ben fejeződtek be.

Az osztrák keleti szövetségi tartománynak a békés kommunikációban, a megbeszélendő kérdésekben, mint egy békés csatlakozási pontnak különösen fontos jelentősége van napjainkban a két szomszédos és remélhetően végérvényesen baráti ország között. *A múlt zavaros, rossz emléké, ránk kényszerített hatásai lassan ködbe vesznek és mindkét ország számára a jelen, de még inkább a békés, boldogabb jövő a fontos.*

FELHASZNÁLT IRODALOM

ÖZM 2002/1. szám és az alább felsorolt irodalmak:

Horváth Csaba: A hazáért mindhalálig 1999

Dr. Szabó József János: Szarajevótól–Trianonig 1999

Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920–1945) I. kötet, München 1972

Vitéz Somogyi Endre: Magyarország és környező államainak katonai kötelessége (1928)